

Jukka Hankamäki

George Herbert Mead ja symbolinen interaktionismi

Tutkimus minuuden, merkitysten
ja yhteiskunnan rakentumisesta

GEORGE HERBERT MEAD
JA SYMBOLINEN INTERAKTIONISMI

Kokeellisten menetelmien olemassaolo saa meidät uskomaan, että meillä on keino päästä eroon meitä häiritsevistä ongelmista, vaikka ongelma ja menetelmä menevät toistensa ohi eri tasoilla.

Ludwig Wittgenstein, *Filosofisia tutkimuksia*, XIV, s. 358.

JUKKA HANKAMÄKI

GEORGE HERBERT MEAD
JA SYMBOLINEN
INTERAKTIONISMI

TUTKIMUS
MINUUDEN, MERKITYSTEN
JA YHTEISKUNNAN
RAKENTUMISESTA

2015

Copyright © 2015 Jukka Hankamäki

Kustantaja: Books on Demand GmbH, Helsinki, Suomi

Valmistaja: Books on Demand GmbH, Norderstedt, Saksa

ISBN 978–952–318–538–8

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	13
I GEORGE H. MEAD JA INTERAKTIONISMIN KEHITYSVAIHEET	27
1. EGOLOGIAN LÄHTÖKOHDAT	29
Egologian tutkiminen	31
George H. Meadin elämästä ja tuotannosta	34
Meadin pragmatismi ja tutkimuksen lähteet	44
Mead-tutkimuksista	48
Tehtävän asettelu	56
2. MEAD, MINUUS JA MERKITYKSET	59
Symbolien, kielen ja tietoisuuden alkuperä	61
Kuinka eleet saavat merkityksen?	65
Eleet symbolisina tekoina	69
Mielen, itsen ja tietoisuuden synty	74
Minuuden kehitys ja rakenne	78
Kuinka vuorovaikutuksen tutkiminen tuotti minäkonseption?	80
Mead ja transsendentalismi	84
Luovan minän olemus ja motiivit	88
Ryhmiin kuuluminen ja roolit	93
Minuuksien järjestys	97

Sosiaalinen akti ja toiminta	99
Tutkimuksen pienin yksikkö: sosiaalinen teko	99
Rooleissa oleminen	105
Sosiaalinen kuvittelukyky ja luovuus	108
Kausaalisuus, teleologisuus ja funktionalismi	109
Determinismi ja indeterminismi	110
Mielen tilojen suuntautuneisuus	113
Kielen olemus ja vulgaarinaturalismi	115
Mielen ja materian suhde	118
Kognitiot, metaforat ja symbolit	121
Symbolinen interaktionismi ja supervenienssi	124
Merkitys sosiaalipsykologialle	127

3. MEADIN TEORIAHISTORIAA JA

VAIKUTUKSET IHMISTIETEISIIN	131
------------------------------------	-----

Hengentieteiden ja luonnontieteiden kiista	132
Mead, Wundt ja kansainpsykologia	133
Mead, Dilthey ja hengentieteet	140
Kahden maailman kansalainen	147
Käytännön kantilainen	150
Vähemmistöjen puolustaja ja feministi	151
Sosiaalinen kontrolli	154
Ryhmiin kuulumisen ristiriidat	156
Mead, Parsons, Schütz ja Garfinkel	159
Etnometodologinen rikkomismenetelmä	
ja järkevyyksäesitykset	161
Mead amerikkalaisena pasifistina	163
Kansainvälisyyden ihanteet	167
Ihmisen olemassaolo, ajallisuus ja historian olemus	170
Ihmisen ajallis-paikallinen eksistenssi	
ja havainnon kvaliteetit	171
Perspektiivit	175

Tahdon vapaus ja moraalın vastavuoroisuus	178
Uusi uljas ihminen	182
Ajan sosiaalinen rakentuminen ja läsnäolo	187
Jatkuvuus	191
Mead historianfilosofina	195
Menetelm�opillinen luoja ja uudistaja	197
Rooliteoria	198
Viiteryhm�teoria	200
Sosiaalisen poikkeavuuden teoria	201
Vuorovaikutuksen dramaturginen lähestymistapa	203
Behaviorismin ja empirismin kauaskantoinen kriitikko	209
Behavioristisen metodologian arvostelua	209
Empiristisen ihmiskuvan tutkimuseettistä pohdintaa	215
Mead ja maailma ilmiönä	217
Intentionaalisuus	219
Havaitsemisen fenomenologia	223
El�mismaaailma ja yhteisöllisyys	229
Kohti ensimm�aisen persoonan filosofiaa ja psykologiaa	230
II MINÄN RAKENTUMINEN IHMISTIEETEISS�	233
4. SUBJEKTIUDEN KRIISI	235
Yksilön ja yhteiskunnan käsitteet ja olemassolo	235
Yhteiskuntatieteiden metafysiinen jakautuneisuus	237
Subjektiuden kriisi filosofiassa	238
Kriisin käsite ja luonne	241
Kokemuksellinen ja tieteellinen minuus	245
Mead ja evolutiivinen tietoteoria	248
Emergenssi: yksilöissä vai prosesseissa?	250
Naturalistinen hybris	254
”Miksi?” ja ”kuinka?”	257

Subjektivismi ja relativismi: osa	
situaatiotamme pysyvästi	259
Evolutiivisen tieto-opin merkitys	262
Luonnonhistoria ja hermeneutiikka	264
Empirismin aikaan	266
Mead ja looginen empirismi	267
Mead ja jälkiwittgensteinilainen kieliteoria	268
Mead, modernismi ja postmodernismi	271
Meadin universalismi ja kulttuuriset mosaiikit	275
 5. OLEMINEN JA YMMÄRTÄMINEN	 279
Tiedon ja kokemuksen suhde	279
Kieliuiversalismi ja massakulttuurin ongelmat	283
Ymmärtäminen ja kriteeri	286
Olemassaolon kokemus eettisenä rajakokemuksena	288
Kartesiolaisuuden ideologisuus	289
Olen olemassa – Ajattelenko?	291
Ideaalinen kommunikaatio	294
Mead ja utopistinen ajattelu	297
Mead ja etiikan mahdollisuus	302
Totuuden lähestyminen	304
Tietäminen raja-arvona	305
Tiede ja yksilö	306
 6. KAHDEN AIVAN ITSEN KANSSA?	 311
Introspektiosta itsereflektioon ja interaktioon	311
Minuus itsehavainnoinnin kohteena	312
Intentioiden objektivointi	313
Äärettömyyden ongelma fenomenologiassa	315
Mead, Hegel ja äärettömyys	319

Itsehavainnoinnin ongelmia	322
Hypostasoimisen ongelma	323
Mead, Lacan, Žižek ja psykoanalyysi	323
Mead, Buber ja ihmisen kaksitahoisuus	327
Mead, Derrida	
ja identiteetin käsitteen keinotekoisuus	331
Ylös rantahiekasta	335
<i>Homunculus</i> -ongelma	338
<i>Circulus vitiosus</i>	340
Minästä maailmaan	341
Kohti ihmisen olemusta	343
Subjektin kriisin ylittäminen	344
Tunnetieteellisen individualismin yksipuolisuus	345
Diskurssianalyysin normatiiviset sidokset	347
Toimijuuden näkökulma	348
Pieni filosofinen muistio	349
 III FILOSOFINEN SOSIAALIPSYKOLOGIA	 351
 7. MINUUDEN RAKENNE	 353
 Persoonallisuuden käsite ja osatekijät	 356
Holistinen ihmiskäsitys ja situationaalinen säätöpiiri	360
Ihmisen kolme eksistenssitasoa	361
Ihmisen eksistenssitasot ja sukupuoli	363
Sukupuoli on kehollisen	
eksistenssitason ominaisuus	364
Seksuaalinen käyttäytyminen	
edellyttää sukupuolen	365
Sukupuoli, merkitysten erot ja tiede	366
Ontologiset perusratkaisut ja eläinten oikeudet	367
Moraalin alkuperä: kyky sanoa ”ei”	368
Ihmisen ja eläimen ero: kieli ja itsestä tietoisuus	369
Kognitiivinen avoimuus ja persoona	370

Missä kieli piilee?	372
Perustuuko lauseoppi aivojen rakenteisiin?	373
Vai ovatko kielelliset kyvyt	
aivojen toimintafunktioita?	374
Entä edeltävätkö ulkoiset merkit puhuttua kieltä?	376
Ratkaisu: myös kielellä on eksistenssisitasot	377
Tajunnan ja aivokemian ero	381
Mielisairaus on eri asia kuin aivosairaus	382
Merkitykset ovat eri asioita kuin havainnot	383
Muistin olemus	384
Onko muisti osoitus henkisydestä?	385
Muistin eksistenssisitasot	386
<i>Anamnesis</i>	389
Muisti ja muistaminen	391
Älä tutki ihmistä laserilla	393
Kollektiivisen tiedostumattoman mahdollisuus	394
Eksistenssifilosofian näkökulma	397
 8. MINÄ JA ITSE	 399
Itsen tunteminen	400
Itse kansanperinteessä	401
Jung ja Varjo	403
Itsen määrittäminen	407
Itse ja vapauden rajat	410
Minä: heijastustako?	411
Itsemurha ja makrososiologisen	
ajattelutavan murhaaminen	413
Vapaus: tie onneen tai tuhoon	416
Itsen ja toisen rajat	419
Vaihtoehto egofilosofioille?	421

9. MINUUS JA TIEDE

425

Havainto, tosiasiat, todellisuus, totuus ja tieto	426
Tieteellisten kahtiajakojen ideologinen historia	428
Abstrakti minuuks ja olemassa oleva minuuks	430
Olemassaolon rajat	432
Heidegger ja <i>Gelassenheit</i>	435
Toiseus ja transsendenttius	437
Toiseuden ja erilaisuuden ero	437
Näkyvä ja näkymätön	440
Kohtaaminen ja geometria	443
Tasapainoisen sulautumisen geometriamalli	444
Subjektiviteetin arkkityypisyys	445

10. HYVÄ, PAHA YHTEISKUNTA

449

Valistus, vapaus ja järki	452
Vapauden vaarallisuus	453
Välineellinen järki ja pragmatismi	455
Moraaliteorioiden unohdetut vakiot: hyvyys ja pahuus	458
Todellisuuden jakautuminen	461
Ontoteologinen metafysiikka	464
Ajattelun reifikaatio	465
Roolien reifikaatio	468
Luonnon reifikaatio	468
Reifikaatio ontoteologiana	470
Vallan rationalisoituminen ja epäsubjektivoituminen	471
Vallan hydra	473
Universalismin tähden alla	476
Leijonia ja ihmisiä	479

Tiede pitkä, elämä lyhyt	481
Erään koiran ajatuksia	484
Objektivoivan tieteen kritiikki	486
Kohti dialogista tietoa ja kriittisyyttä	490
COROLLARIUM	497
Tutkimuksen sisällön kuvaus	497
Meadin merkitys filosofialle	504
Sosiaalipsykologian sydän	508
Meadin merkitys naturalismille	516
SUMMARY	518
LÄHTEET	523
George H. Mead	523
Meadin kirjoituksia sisältävät teokset ja niistä käytetyt lyhenteet	523
Luettelo Meadin julkaisuista	524
Luettelo Meadilta postuumisti julkaistuista kirjoituksista	530
”Mead Project 2.0” -tietokanta	532
Meadia käsittelevä kirjallisuus	532
Meadia käsittelevät artikkelit	534
Internetissä julkaistut Mead-artikkelit	536
Muut lähteet	536
Kirjallisuus ja artikkelit	536
Lehdet	550
Luennot	550
Elokuvat ja äänitteet	550

JOHDANTO

Tämä tutkimus minuuden alkuperästä ja olemuksesta ei pyri täydellisyYTEEN – toisin kuin suuri osa siitä kirjallisuudesta, joka on keskittynyt perustelemaan minuuden, sielun tai subjektin asemaa filosofisissa järjestelmissä. Eräät filosofiset katsantokannat pitävät minuuden olemassaoloa kaiken inhimillisyyden ja humaanin ajattelun ehtona. Toiset taas ovat päätyneet todistelemaan, että sen enempää minuutta, sielua kuin subjektiakaan ei tarvitse edellyttää ja että myös niitä vastaavat käsitteet ovat turhia.

Esimerkin ensin mainituista tarjoavat Platonin (427–347 eaa.) ja Aristoteleen (384–322 eaa.) filosofiat, joissa sielun ja mielen käsitteet olivat keskeisiä. Ihmisellä on heidän mukaansa eräänlainen pysyvä ja olemassa oleva minuuS, joka toimii havaintojen kokijana tai ”kantajana”. Platonin ajattelussa sitä edusti sielu¹ ja Aristoteleen filosofiassa sielun järkevä osa, mieli. Mielellä ajateltiin olevan asema muuttumattomana perustana ja ominaisuuksien kantajana, josta käytettiin kreikankielistä nimitystä ”*hypokeimenon*” ja latinankielistä nimitystä ”*subiectum*”.² Myös Immanuel Kant (1724–1804) katsoi, että ihmisellä pitää olla minuuS, joka on ole-

¹ Platonin dialogissa ”Faidon” (70c–84b) esitetyt todistukset sielusta ja sen olemassaolon jatkumisesta ajallisuuden yli ovat filosofian historian klassista ainesta, joka on antanut mallin myös myöhemmille sielun olemassaolon todistuksille. Oppinsa sielun kolmijaosta Platon esitti ”Valtio”-dialoginsa IV kirjassa. Sielun jakautuminen päässä sijaitsevaan järki-sieluun (*logistikon*), sydämessä sijaitsevaan intosieluun (*thymoeidēs*) ja vatsassa sijaitsevaan halusieluun (*epithymētikon*) vastaa myös yhteiskunnan jakautumista filosofi-hallitsijoiden, vartijoiden ja työläisorjien luokkiin. Vain järkisielu on Platonin mukaan kuolematon, ja se on usein ristiriidassa ruumiiseen sidottujen sielun osien kanssa, niin kuin Platon kuvaa ”Faidros”-dialogin valjakkovertauksessa (245c–257a).

Sielun alkuperää pohditaan Platonin dialogissa ”Timaios”, jonka mukaan sielu on olemassa ennen yhdistymistään ruumiiseen. Juuri tämä tekee mahdolliseksi ”mieleenpalauttamiseen” (*anamnēsis*) perustuvan tietoteorian. Huomionarvoista Platonin sieluopissa on jako kolmeen osaan. Kolmijaolle voi löytää vastineita nykyaikaisistakin psyyken rakentamisen esityksistä, esimerkiksi Freudilta ja Meadilta.

² Myös Aristoteleen käsitys sielusta (*psykhē*) on kolmiosainen. Hänen mukaansa sielu on jokaisen elävän olennon aineeton muoto, eikä sielua ja ruumista voida erottaa toisistaan. Aristoteleen teoksen ”Sielusta” (412a12–22) mukaan ”sielu on substanssi elämään kykenevän ja elimillä varustetun luonnollisen kappaleen muotona ja ensimmäisenä aktuaalisuutena”. Ks. Juha Sihvolan selityksiä edellä mainitun teoksen sivulla 189. Sen sijaan mieli tai ”järkisielu” (*nous*) on ominainen vain ihmisille. Ymmärtämisen, suunnittelemisen ja harkinnan mahdollistavana sielun osana juuri se tekee ihmisestä ihmisen. Järkisielulla on substraatin eli muuttumattoman perustan asema. Substraatti, eli kreikaksi *hypokeimenon*, on ominaisuuksien kantaja, jolle voidaan predikoida jotakin mutta jota itseään ei voida predikoida mistään muusta. Siten siinä on kyse olennon olemuksen ytimestä.

massa apriorisesti eli kokemuksiä edeltävästi ja jolle todellisuutta koskeva tieto voi rakentua. Hän käytti siitä nimitystä ”transsendentaalinen ego”.³ Minuus pitää tämän mukaan olettaa kaiken aistimisen ja kokemisen subjektiksi. Ilman sitä yksilöllä ei olisi suhdetta ulkopuoliseen todellisuuteen, toisiin ihmisiin ja maailmaan. Kartesiolaisittain sanottuna ihmisen todellisuussuhteessa pitää olla joku, joka epäilee ja ajattelee, jotta suhde todellisuuteen voisi ylipäänsä toteutua. Transsendentaalisen egon oletus oli vahva myös Edmund Husserlin (1859–1938) fenomenologiassa.⁴

Yksilön ja yhteiskunnan suhteet ovat filosofisesti ongelmallisia. Yksilön ja yhteiskunnan käsitteet tavallaan tuottavat toinen toisensa. Modernin ajan jälkeinen tietoteoreettisesti painottunut filosofia onkin keskittynyt pohtimaan minuuden ja ulkopuolisen maailman sekä yksilön ja yhteiskunnan suhteita. Yksilöllisyys on nähty minuuden ominaisuutena ja yhteisöllisyys maailmaan tai todellisuuteen liittyvänä asiana. Lähtökohdaksi on asetettu kysymys, mitä maailmasta voidaan *tietää* ja millaisin ehdoin. Ihmisen suhde todellisuuteen on tietoteorioitu: se on nähty tietä-

³ Immanuel Kantin filosofiassa transsendentaalisella egolla tarkoitetaan itseä, joka yhdistää aistihavainnot ymmärryksen kategorioihin. Se on samalla itsestä *tietoisuuden* edellytys, jota ilman mikään tietäminen ei ole mahdollista. Transsendentaalisesta egosta sinänsä ei voida kuitenkaan tietää mitään, sillä se on tietämisen ehto voimatta olla tietämisen kohde.

Kantin mukaan ihminen voi olla tietoinen siitä, että on olemassa minä, subjekti tai itse, joka seuraa kaikkia hänen kokemuksiaan tai tietoisuuttaan. Koska se voidaan kokea vain ajassa, joka puolestaan on subjektiivinen havaitsemisen muoto, ihminen ei voi saavuttaa tietoa siitä, millainen minuus on itsessään, ajan ulkopuolella. Siten emme voi koskaan todella tuntea itseämme, sillä saatamme olla havainnon tai aistikyvyn muodoista riippuvaisia, niiden ulkopuolella tai niitä edeltävästi.

Havainnosta, johon liittyy tietoisuus havaitsemisesta, sanotaan filosofiassa apperseptiksi (latinan sanoista *ad* ja *percipere*, suom. ’havaita’). Kant erotti ”käsitteelliseksi havaitsemiseksi” luonnehditussa tapahtumassa empiirisen apperseption ja transsendentaalisen apperseption, joista ensin mainittu on minän tietoisuutta omista muuttuvista tiloistaan, eli eräänlainen ”sisäinen aisti”. Toinen taas on kokemuksesta puhdas ja muuttumaton tietoisuus, joka on välttämätön edellytys kokemiselle itselleen ja perusta kokemuksen ykseydelle. Apperseption ykseydellä Kant tarkoitti sitä, että jokainen mielle ymmärretään väistämättä jonkin tietyn subjektin mielteeksi. Tällä tavoin jokaiseen havaintoon sisältyy tietoisuus, että se on jonkin minän havainto. Ks. Kantin tietoteorian major opusta *Kritik der reinen Vernunft* (1. p. 1781, 2. p. 1787), suom. *Puhtaan järjen kritiikki* (2012).

⁴ Edmund Husserlille transsendentaalinen ego on puhdas tietoisuus, jonka tehtävänä ei ole vain havaintojen liittäminen toisiinsa, kuten Kantin filosofiassa, vaan myös niiden osoittaminen kuuluviksi tietylle minuudelle tai persoonalle. Transsendentaalinen ego muodosti Husserlin fenomenologiassa lähtökohdan kaikkien havaintojen konstituoimiselle, ja myöhäisfilosofiassaan hän muotoilikin erityisen absoluuttisen fenomenologian, joka tutkii vain transsendentaalisen egon muotoja. Husserl käsitteli aihetta Sorbonnen yliopistossa vuonna 1929 pitämässään luennoissa *Méditations cartésiennes* (”Kartesiolaisia meditaatioita”), jotka julkaistiin Eugen Finkin avulla laajennettuina ja Emmanuel Levinasin sekä Gabrielle Pfeifferin toimittamina vuonna 1931. Ks. Husserlin koottujen teosten, *Husserlianan*, I osaa ”Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge”, toim. Stephan Strasser (1950).

misen ongelmana. Tuloksena on ollut esimerkiksi materialismin ja idealismin välisiä kiistoja, joilla puolestaan on ollut pitkälle ulottuvia poliittisia seurauksia.

Postmodernina aikana tieto-opillisesta kiistelystä haluttiin irtautua koettamalla kiertää kartesiolaisuuden ja rationalismin aikakautta leimannut individualistinen lähtökohta. Postmodernistit, marxilaiset ja heidän aatteelliset perillisensä, kuten sosiaaliset konstruktionistit ja jälkistrukturalistit, pyrkivät jäljittämään minuuden käsitteen alkuperää ideologia-kriittisin keinoin. He pohtivat, millainen filosofinen luomus minän käsite oikeastaan on ja kuinka se on tullut tuotetuksi. Symboliset interaktionistit kuuluivat myös kyseiseen ryhmään. He ja heidän seuraajansa halusivat tutkia filosofiaa metafilosofisesti: koettamalla asettua filosofisen toimeliaisuuden ulkopuolelle ja kiipeämällä klassikoiden harteille nähdäkseen pitemmälle kuin jättiläiset itse. Kyseisen kunnianhimon kautta ei kuitenkaan luotu paljoakaan uutta. Kysymys ”mitä on filosofia?” on liittynyt filosofien pohdinnan aiheisiin aina. Sen esittivät niin René Descartes (1596–1650) kuin Kantkin.

Ne filosofit, jotka ovat kritisoineet transsendentaalisen egon oletusta, ovat päätyneet pitämään minuuden, sielun ja subjektin käsitteitä ideologisina luomuksina. He ovat halunneet painottaa minän ja maailman (tai tietoisuuden ja todellisuuden) itsenäisen olemassaolon sijasta niiden välillä vallitsevaa *suhdetta*. Useimmiten he ovat pitäneet ulkoista todellisuutta tieto-opillisesti, historiallisesti ja yksilönkehityksen kannalta ensisijaisena verrattuna havaintoja tekevään minuuteen. Maailman ja minän osapuolten sijasta he ovat halunneet korostaa niiden välillä vallitsevia reaalioita, joita he ovat luonnehtineet esimerkiksi ”prosesseiksi” tai (syyseuraus-suhteet huomioon ottaen) ”interaktioiksi” eli vuorovaikutussuhteiksi. Tällaista ”genealogiaa” eli minuuden alkuperän jäljittämistä on harjoittanut muiden muassa Michel Foucault (1926–1984). Hän omaksui käsitteen ’*die Genealogie*’ Friedrich Nietzscheltä (1844–1900) yhdistäen sen tutkimuksiinsa siitä, miten *valta* on vaikuttanut moniin historiattoimilta näyttäviin asioihin, kuten subjekin, sielun tai minän rakentumiseen.⁵ Erään esimerkin siitä, kuinka minän ja maailman suhde voidaan

⁵ Michel Foucault esseessään ”Nietzsche, généalogie, histoire” (1971), jonka suomennos on julkaistu kokoelmassa *Foucault/Nietzsche* (1998). Ks. myös Friedrich Nietzschen vuonna 1887 ilmestynyttä teosta *Moraalin alkuperästä* (*Zur genealogie der Moral – Eine Streitschrift*).

”Itsen tekniikoista” ja ”itsestä huolehtimisesta” kirjoittanutta Michel Foucault’a kiinnostivat myös zen-filosofiat, eikä hänen jälkistrukturalistisena pidettyä ajatteluaan voida ilmeisesti tyhjentää mihinkään koulukuntaan. Postmodernisteihin Foucault’a liittää hänen pyrkimyksensä järjestellä subjektia koskeva kysymys uudestaan. Se leimasi hänen koko filosofiaansa ulottuen ”tekijän kuolemaa” koskevista pohdinnoista esseessä ”Qu’est-ce qu’un auteur?” (1969) vuosina 1976–1984 ilmestyneisiin seksuaalisuuden historioihin.

nähdä subjektittomana prosessina, tarjosi fenomenologina pidetty Maurice Merleau-Ponty (1908–1961) ja hänen niin sanottu havainnon kenttäteoriaansa.⁶

Vuorovaikutusteorioita luotiin tieteenfilosofian ja metodologian piirissä kuitenkin jo muutamaa vuosikymmentä aiemmin kuin ne tulivat muotiin jälkistrukturalistien ja postmodernistien humanismikritiikeissä sekä sosiaalitieteellisesti painottuneessa fenomenologiassa. Amerikkalaiset symbolisen interaktionismin edustajat pohtivat vuorovaikutuksellisen ajattelun mahdollisuuksia kartesiolaisen ongelman kiertämiseksi ja minuuden sekä maailman välisen kuilun ylittämiseksi jo 1900-luvun alussa. Heidän kiinnostuksensa virisi enemmänkin kokeellisen ihmistutkimuksen ongelmista kuin puhtaasti filosofisista tai teoreettisista järkeilyistä – tosin heidän käsitteelliset välineensä olivat lähtöisin vanhalla mantereella harjoitetun filosofian piiristä. Ajattelutavan ympärille rakentui myöhemmin sosiaalipsykologiaksi sanottu tiede, ja tässä tutkimuksessa tarkastelenkin sitä kehitystä, jonka tuloksena uusi ajattelu muovautui tieteksi.

Symbolisen interaktionismin perustajana pidetään yhdysvaltalaista pragmatistifilosofia, George Herbert Meadia (1863–1931). Teoriaryhmän nimi on peräisin hänen oppilaanaan toimineelta Herbert Blumerilta. Nykyaikana symbolinen interaktionismi muodostaa kirjavan sikermän erilaisia ihmisen ja yhteiskunnan lähestymistapoja; esimerkiksi Peter L.

⁶ Maurice Merleau-Ponty loi kenttäteoriaansa paljolti kartesiolaisten kahtiajakojen arvostelemiseksi. Aivan kuten Descartes, myös Merleau-Ponty perusti filosofiansa havaitsemisen analysoimiseen, mutta hänen johtopäätöksensä olivat täysin toisenlaisia.

Merleau-Pontyn mielestä Descartes oli oikeassa varmistuessaan omasta ajattelustaan ja olemassaolostaan mutta väärässä päätellessään niistä havaintojen epävarmuuden sekä ruumiin ja sielun eron. Teoksissaan *Phénoménologie de la perception* (1945) ja *Le visible et l'invisible – Suivi de notes de travail* (toim. Claude Lefort, 1964) Merleau-Ponty onnistui kytkemään yhteen sekä Husserlin fenomenologisen metodin perusajatuksia että gestalt- eli hahmopsykologian teesejä. Fenomenologisen käsityksen mukaan havaitseminen on esipredikatiivisten ennakko-oletusten sävyttämää, ja hahmopsykologisen näkemyksen mukaan ihminen havaitsee valmiiksi järjestyneitä hahmoja. Poissulkemalla ennakkokäsityksiä fenomenologisessa reduktiossa (tai erityisessä ”sulkeistamisaktissa”, *Einklammerung*) sekä rakentamalla havaintojen kohteita myös uudelleen fenomenologisessa konstruktiossa voimme tuottaa perusteluja havaintojen muodostumiselle ja siten luottaa havaintoihimme. Hieman samaan tapaan myös Mead oli päätnyt ajattelemaan pragmatistisessa arkikokemuksen filosofiassaan ja perspektiiviopissaan.

Meadia ja Merleau-Pontya ovat ansiokkaasti käsitelleet Patric L. Bourgeois ja Sandra B. Rosenthal teoksessaan *Mead and Merleau-Ponty – Towards a Common Vision* (1991). Teeman kehittyä ei ole kuitenkaan syytä jättää vain näiden kahden filosofin vertailuun, sillä ajatus maailmasuhteen, kokemuksen ja havainnon ensisijaisuudesta verrattuna puhtaasti intellektuaaliseen tietoon on ollut keskeinen esimerkiksi Martin Heideggerille. Käsitys, että ihminen eksistoi maailmassa olevana, havaitsevana ja kokemuksellisenä olentona *ennen* tietosuhteen muodostamista, on ominainen myös omille filosofisille näemyksilleni. Mikäli maailmasuhdetta ei pidettäisi tietoteoriaa edeltävänä, voitaisiin toistaa väite, jonka Hegel esitti tieto-oppia vastaan: tieto-oppi on yhtä mahdottomassa asemassa kuin se, joka tahtoisi opettaa uimista ennen veteen menemistä.

Yhdysvaltalainen filosofian professori George Herbert Mead tunnetaan sosiaalipsykologian klassikkona ja tieteenalan eräänä perustajana.

Hänen kehittämiensä symbolinen interaktionismi pyrkii vastaamaan mekanistisen ja mittaavan ihmistutkimuksen ongelmiin ja haasteisiin. Ärsykeistä ja reaktioista muodostettujen selitysmallien korvaaminen vuorovaikutuksellisella ihmiskäsityksellä on luonut perustaa tietoiselle ja toimivalle ihmiselle.

Meadin filosofian kautta avautuu näköala kielen alkuperän ja persoonan synnyn kysymyksiin. Meadiläinen ajattelu on vaikuttanut sosiaaliseen konstruktionismiin ja laadullisiin tutkimusmenetelmiin.

Tässä kirjassa pohditaan, mitä ovat minuus, persoona ja itse. Mitä eroa on tajunnalla ja tietoisuudella? Miten mieli ja merkitykset poikkeavat toisistaan? Kuinka kieli ja kulttuuri ovat syntyneet, ja mistä ihmisen psyykkiset kyvyt kertovat? Lisäksi analysoidaan ihmiskuvan kriisejä.

FT Jukka Hankamäki tarkastelee Meadin pragmatismia kriittisesti ja vertailevasti, rakentaen ihmiskäsitystä, jossa on otettu huomioon ihmisen kehollinen, tajunnallinen ja situationaalinen olemus.

11.5, 14.01, 30.13

9 789523 185388

BoDTM
BOOKS on DEMAND

www.bod.fi